

להזרזת נתן

גליון ס"ד (שנה ב') ◊ פרשת בשלח ◊ חודש שבט שנת תשפ"ג לפ"ק

שיח נתן

פנינים מספר
"שיחות מלוא מלכה"

הגה"ק רבי שלום מרדכי שבדרון ז"ע - בעל
שו"ת מהרש"ם ואב"ד בערוזאן - ט"ז שבט
תרע"א

היה מגדולי הפוסקים בדורו, ושימש ברבנות בקהילת בערוזאן. בהקדמה לספרו שו"ת מהרש"ם חלק ראשון, הוא כותב, שספר זה הוא רק חלק ראשון מתוך ארבעה כרכים שמוכנים כבר להדפסה, ויש בהם אלפיים שלש מאות תשובות הלכה למעשה. כמובן שברבות הימים והשנים עוד הוסיף חידושים ופסקים בהלכה ואגדה כהנה וכהנה. חוץ מספרו שו"ת מהרש"ם, חיבר ספר נוסף בשם "דעת תורה" על ארבעת חלקי שו"ע. נפטר בשנת תרע"א.

בהקדמת ספרו "תכלת מרדכי" על התורה, כותב בנו, שבימי צעירותו היה אביו רב ביאזלוביץ שבחבל גליציה, ובאחת השבתות חלם בלילה שהוא מגיע לבית דין של מעלה, ושם ראה איך שדנים אברך צעיר מבני קהילתו למיתה, בגלל שחילל את השבת רח"ל. ויהי בבוקר ותפעם רוחו, כי לא ידע כיצד להודיע להאברך את דבר החלום, כי הסתפק בעצמו האם ראוי בכלל לספר לו דברים כהוייתו, ולכן החליט מהרש"ם לעשות עם עצמו סימן, שאם האברך הלז יגש אליו אחרי התפילה לדבר אתו בלימוד כדרכו מידי שבת בשבתו, כי אז יאמר לו את מה שראה בחלום, אך אם לא יגש האברך אז לא יאמר לו מאומה. והנה, אחרי התפילה ניגש האברך אל מהרש"ם, ופרץ בבכי גדול ונסעה, וסיפר לו איך שבערב שבת התעמק בלימודו יותר מדי, והצית סגריה ועישן תוך כדי עיונו עד שהגיע כבר ספק זמן בית השמשות, ונמצא שחילל את השבת רח"ל. כמובן, שתיכף ומיד נתן לו מהרש"ם סדר תשובה על חטאו, ובזה המתיד את דינו, וגם הוסיף לספר לו על דבר החלום, והאברך זכה להארץ ימים ושנים טובות.

ישנו סיפור נוסף הקשור לחלומות ולמהרש"ם מבערוזאן ז"ע - מספרים, שבאחד הלילות חלם מהרש"ם שהוא נמצא בבית דין של מעלה, והביאו לו ספר מהגה"ק ה"חתם סופר" ז"ע, ושם נדפס מכתב שהחת"ס כותב לו, שגילו לו מן השמים שיהיה לו אריכות ימים ושנים, ושיהיה כהן בבית המקדש... [הגם שלפי התאריכים מעשה זה אינו תואם לגמרי, שהרי בעת פטירת החת"ס היה מהרש"ם ילד קטן, אבל בחלומו ראה דברים אלו].

שוב מעשה היה אצל מהרש"ם מבערוזאן שהיה חולה מסוכן לעת זקנותו, ובחלומו ראה את עצמו עומד במתיבתא דרקיעא בבית דין של מעלה, והדיינים דנים אותו האם להשאירו בחיים או לדנו למיתה חלילה. אחד הדיינים טען שיש לזכותו בדין ולהשאירו בחיים, כיון שהוא מתמיד גדול וכבר למד את כל השו"ע מאה ושלושים פעמים [כך כתב הוא עצמו בגליון השו"ע שלו], ולעומתו טען הדיין השני שבאמת למד בהתמדה כל ימי חייו, אבל ללימודו לא היה תורה לשמה, ובנשיפה אחת הנני יכול להוריד ולהשמיד את כל השעות הרבות שהוא ישב ולמד בהתמדה, ואין בלימודו כלום בשביל לזכותו בדין.

ל פ ת ע

המשך בעמוד הבא

תורת נתן

פנינים מספר "להורות נתן"
על התורה

מקדש של מעלה
מכוון כנגד ביהמ"ק
של מטה

תְּבִיאֵמוּ וְתִשְׁעֵמוּ בְּהַר
יְהוָה מִכּוּן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת ה' מִקְדָּשׁ אֶד' פּוֹנֵנוּ יְדִיךָ
(טו, יז). פירש"י מקדש של מטה מכוון כנגד כסא
של מעלה.

וברש"י פ' ויצא (כ"ח י"ז) וזה שער השמים,
ביהמ"ק של מעלה מכוון כנגד ביהמ"ק של מטה
עכ"ד.

וצ"ב ששינה לשונו דכאן כתב שבהמ"ק של
מטה מכוון כנגד שלמעלה. ותירץ הה"ק
מבעלזא ז"ל דהתם מיירי שיעקב אבינו הלך
לגלות אצל לבן אלא שקפצה לו הארץ, וע"ז
רמזו לו שכל מקום שיעשו מקום מקדש היא
בהמ"ק שלמעלה כנגד שלמטה בקדושה שלא
במקומה, אבל כאן מיירי בקדושה במקומה
בהר המוריה וע"כ נאמר שבהמ"ק שלמטה
מכוון לשל מעלה עכ"ד.

וזה שאמר תביאמו ותשעמו שבהמ"ק יעמוד
לעד ולא יצטרך ללכת לגלות בקדושה שלא
במקומה, אלא יהא נטוע תמיד בהר נחלתך
ויהיה תמיד מכוון לשבתך מכוון בקביעות מול
מקום שבתך בשמים.

והנה רש"י פי' מקדש א' כוננו ידך, ואימתי יבנה
בשתי ידים בזמן שה' ימלוך לעולם ועד לעתיד
לבוא שכל המלוכה שלו. ויש להעיר מירושלמי
מע"ש (פ"ו ה"ב) דבהמ"ק יבנה קודם מלכות
בית דוד. ומזה מוכח דקודם מלכות בית דוד
יבנה בהמ"ק בידי אדם, ואח"כ כאשר יהא כל
המלוכה של הקב"ה אז יבוא בהמ"ק בנוי בידי
שמים וכרש"י ר"ה (ל) וסוכה (מ"א). והוא מקדש
ה' כוננו ידך. ועפ"ז א"ש שהרמב"ם הביא
הלכות בנין בית הבחירה ואף שעתיד לירד בידי
שמים, דבידי שמים יהי' רק אחר מלכות בית
דוד.

יפה נדרשת

כיון שלא לקח משה מביזת הים היה יכול לבקוע את המים

וְאֵתָהּ הָרַם אֶת מִטְּנָן וְנָטָה אֶת יָדָךְ עַל הַיָּם וַיִּקְעֵהוּ (יד, טו).

הגה"ק רבי שעפטיל הלוי הורוויץ ז"ע היה בנו של הגה"ק רבי ישעיה הלוי הורוויץ ז"ע בעמח"ס שני לוחות הברית [של"ה], וכיהן ברבנות בפוזנא ומצודתו היתה פרוסה על כל מדינת פולין. ספר "ווי העמודים" הוא כעין הקדמה שכתב לספרו של אביו "שני לוחות הברית". הוא חיבר את ספרו "ווי העמודים" שהוא בעצם ספר שלם, וכיון שלא רצה להדפיס ספר מיוחד, עשה את החיבור הקדמה לספרו של אביו השל"ה הק' ז"ע.

בספרו (פ"ב אות ט') הוא כותב לפרש הפסוק (תהלים ט, יא) "וַיִּבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֹךְ כִּי לֹא עֲזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ ד", בהקדם הא דאיתא בירושלמי (יומא פ"ג ה"ז) שאותם המשתמשים בשמות הקודש אסור להם ליהנות משל אחרים, כדי שלא יענישו את אלו שלא יחזיקו אותם. נמצא שאלו המשתמשים בשמות הקודש, צריכים הם לבטוח בהשי"ת יותר משאר בני אדם, כי אסור להם ליהנות משל אחרים, וצריכים לבטוח על חסדי השי"ת שיפרנס אותם. לכן אמר דוד המלך "ויבטחו בך יודעי שמך", אותם היודעים את שמות הקודש ומשתמשים בהם, הם צריכים בטחון חזק, "כי לא עזבת דורשיך ד", והקב"ה יסייע להם לפרנסת ביתם.

המשך בעמוד הבא

המשך "יפה נדרשת"

בזה מפרש גם הפסוק (ויצא כה. כ.) "ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש וגו' והיה ה' לי לאלקים", שיעקב אבינו אמר שכיון שה' הוא לו לאלקים, והוא משתמש ויודע את שמות הקודש, א"כ אסור לו ליהנות משל אחרים, לכן הוא צריך שרק הקב"ה יתן לו לחם לאכול ובגד ללבוש, עכ"ד.

בבחינה זו נוכל לבאר מדרש פליאה – "הים ראה וינוס מה ראה ארונו של יוסף ראה". ונלאו כל חכמי לב לפרשו. ונראה, דהנה כתיב בקרא (בשלח יד. טו) "ואתה הרים את מטן ונטה את ירך על הים ובקעהו", מזה מבואר שמושה רבינו קרע את הים על ידי המטה. והנה איתא במדרש (ילקוט וארא רמז קפ"א) שעל מטה משה היה חקוק שם המפורש, נמצא שמושה רבינו בקע את הים בכחו של שם המפורש שהיה חקוק על המטה. והשתא, אילו היה משה רבינו נהנה מביזת מצרים כמו כל בני ישראל, כי אז לא היה רשאי להשתמש בשם שעל המטה לבקוע את הים, כיון שנהנה משל אחרים, ולכן הים לא רצה להיבקע מפני מטהו של משה, כי הים טען שהרי ודאי יתקיים גם במשה ההבטחה של "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", וא"כ משה אינו רשאי להשתמש בשם שעל מטהו לבקוע את הים.

אולם הרי אמרו חז"ל (ילקוט משלי י') "חכם לב יקח מצוות" – זה משה, שכל ישראל היו עסוקים בביזה והלך הוא ונתעסק בעצמות יוסף, שנאמר "ויקח משה את עצמות יוסף עמו", עיי"ש. וזהו שאמרו במדרש – "הים ראה וינוס מה ראה ארונו של יוסף ראה", דמתחילה לא רצה הים לנוס כי היה סבור שאין משה רבינו רשאי להשתמש ולבקוע את הים במטה אשר השם חקוק עליו, כי משה רבינו יהנה מביזת מצרים כמו שאר בני ישראל, והרי הנהנה משל אחרים אסור לו להשתמש בשם המפורש, אבל משראה את ארונו של יוסף ביד משה, מזה ראה והבין כי משה הוא קָבֵץ לָב יָקַח מְצוֹת (משלי י. ח) ולא לקח ביזת הים, נמצא שלא נהנה משל אחרים, ממילא הוא רשאי להשתמש בשם המפורש שעל המטה, וינוס.

(מוצ"ש מברכין אייר שנת תשי"ט)

האוכל פירות המרוסקין לגמרי, אם נכון ליקח פרי שלם מאותו המין ולברך עליו בורא פרי העץ, ולפטרו בברכה זו את הפירות המרוסקין

ע"ד השאלה, באוכל פירות המרוסקין לגמרי, אם נכון ליקח פרי שלם מאותו המין ולברך עליו בורא פרי העץ, ולפטור בברכה זו את הפירות המרוסקין, והביא מרמ"א או"ח (סי' ר"ב ס"ו) שכתב בשם יש אומרים לברך עליהם שהכל, ונסתפק אם לשיטה זו לא יצא כלל אם בירך בורא פרי העץ.

הנה ודאי נראה דלשיטת היש אומרים שהביא רמ"א דמברך שהכל, אינו יוצא כשמברך העץ, דמקור שיטה זו הוא בתרומת הדשן (ח"א סי' כ"ט), ושם כתב לד"ק מלשון רש"י בברכות (לה א) דהיכי שמרוסקין הרבה מברכין שהכל משום דלאו במילתייהו קיימי עיין שם, וכיון דלאו במילתייהו קיימי נמצא שנסתלק ממנו שם הפרי ולא שייך לברך העץ. וא"כ ודאי דנכון יותר לברך עליו שהכל ולא יקח פרי שלם, דהרי כשמברך שהכל ודאי דיצא, דעל הכל שבירך שהכל יצא (או"ח סי' ר"ו ס"א), אבל אם יברך על פרי שלם העץ, נמצא דלא יצא ידי ברכה להשיטות שמברכין שהכל, והוי כאוכל בלא ברכה. והוי ברמ"א מבואר דלכתחלה יש לברך שהכל. ואף שהט"ז (ספ"ק) העלה דאף במרוסקין לגמרי יברך העץ עיין שם, אבל בסידור דרך החיים (ה' ברכות ס"ז) השיג עליו ופסק "אם ירסק פירות עד שאינו ניכר ממשן כלל מפסיד ברכתו ומברך שהכל" עיין שם.

ומה שכתב בס' ערוך השולחן (סי' ר"ב ס"ח) שהתה"ד מיירי שהמחה את הפירות לגמרי קעין סירו"פ, אבל פא"דיל"א שלנו שטועמין בו טעם הפרי והוא אוכל כמקדם אלא שמראיתו נתבלבל, מברכין העץ עיין שם, לענ"ד אינו מוכרח בדעת התה"ד, ועל כן נראה דבנתרסק לגמרי יש לברך שהכל ולא ליקח פרי שלם. ויש מקום להאריך ולברר אך מחמת אפיסת הפנאי מוכרחני לקצר וה' שנותיו יאריך.

(שו"ת להורות נתן - חלק יא סימן יא)

המשך "שיח נתן" מעמוד הקודם

הופיע צדיק אחד במושב הבי"ד, ונוף בדיינים שהם מבקשים לדונו למיתה בגלל תורתו שלמד שלא לשמה, באמרו, וכי בזמן הזה שתכפו הצרות ורבו הגלויות אפשר לרדוש מאנשים כערבנו ללמוד תורה לשמה? הרי די בזה שהוא ישב ולמד בהתמדה כדי להצילו ממיתה לחיים טובים, והדיינים קיבלו את טענת הצדיק וחתמוהו בספר החיים. והי אהרי שמהרש"ם מבערזאן החלים וקם ממיטת חוליו, החליט לנסוע ולשחר את פני צדיקי הדור, אולי ימצא את אותו צדיק שהליץ עליו יושר במרומים. כך נסע לכמה צדיקים, עד שהגיע לחצר קדשו של הרה"ק רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב ז"ע, ובעת שנכנס לחדרו, יתכן זיהה את צורת פני אותו צדיק שהצילו, ורה"ק מזידיטשוב שאל אותו בצחות, האם זה אמת שאכן למד בהתמדה כל ימי חייו.

אולם בכל זאת בל יחשוב אדם שאכן מהרש"ם מבערזאן לא למד תורה לשמה, אלא יתכן שלפי גודל מדרגתו יצאו מן השמים שילמד במדריגות גבוהות יותר, וסימן ברור ומובהק יש לנו שמהרש"ם מבערזאן היה לומד תורה לשמה כל ימיו, שהרי עיניו רואות שכל ספריו החשובים התקבלו באהבה ובהערצה בקרב תפוצות ישראל בכל מקומות מושבותיהם, ושמו הנערץ התקבל בברכה אצל כולם כאחד מגדולי הפוסקים, למרות שהוא אחד מגדולי המתירים בכל דבר, כפי שהוא עצמו כותב בהקדמה לספרו "גילוי דעת", שהייתו והוא נמנה מתלמידי מרן הגה"ק מהר"ש מבעלזא ז"ע, והוא ציוה עליו לראות לנצל את כח ההיתר בכל שאלה בהלכה, כי כוחא דהתירא עדיף טפי, ולכן באמת אנו מוצאים בספריו היתרים רבים בהלכות שחיטה וכיו"ב, דברים שלא מוצאים אותם בספרים אחרים, והגה"ק בעל "דרכי תשובה" ז"ע מתאונן קצת בהקדמתו על מהרש"ם שהוא מייקל מדי הרבה.

ובהיות שדיברנו כעת מעניני חלומות – אעלה בזה מה שאמרתי לפרש אלה מקראי קודש (וישב לו. כב) "ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו למען

הציל אותו מידם". ויש לדקדק על אומרו "אשר במדבר". ויש לפרש, דהנה רוגזם של השבטים על יוסף הצדיק היה בגלל חלומותיו, ויתבאר בהקדם מה שכתב זקני מרן ה"חתם סופר" ז"ע (דרשות לו' אדר שנת תק"ס) דיש שני מיני חלומות, יש שהוא מצד הקדושה ע"י מלאכי עליון שמודיעים לצדיקים עתידות כדי שיעמדו בפרץ, ויש שהוא מצד המזיקים השטים באויר ומבעיתים דעת בני אדם, עכ"ד. והנה בעת שיוסף הצדיק סיפר את חלומותיו לאחיו, חשדו בו שהחלומות הם מצד המזיקים המבלבלים את דעתו ואין בהם ממש מצד הקדושה, ולכן שנאוהו. אבל ראובן אמר להם שישליכו אותו אל הבור "אשר במדבר", והמדבר הוא מקום משכן המזיקים, כמו שכתב הרמב"ן (אחרי טו. ז) דמשום כך נשלח השעיר לעזאזל המדברה, כי המזיקים מושלים במקום החורבן ושממון עיי"ש, ואמר ראובן שינסו את יוסף על ידי השלכתו לבור אשר במדבר, אשר שם מקננים נחשים ועקרבים שהם מזיקים מצד הטומאה, שאם חלומותיו הם מצד המזיקים ח"ו, כי אז לא יוכל להינצל מן הנחשים והעקרבים שבבור כי הם השולטים בו, אבל אם חלומותיו הם מצד הקדושה וכי הוא צדיק מושל, כי אז בודאי יוכל להתגבר על הנחשים והעקרבים וינצל מהם. ולכן עצה זו היתה הצלתו, כי ראובן ידע שכחו של יוסף הצדיק בא מצד הקדושה, ובודאי מובטח לו שינצל, והיינו "למען הציל אותו מידם".

ובזה יתבאר כמין חומר, מה שאמר פרעה ליוסף אחרי שפתר לו את חלומותיו, בפסוק (מקץ מא. ט) "אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך", כי סיבת כוחו של יוסף הצדיק לפתור חלומותיו היו בגלל שחלומותיו באו מצד הקדושה, ולכן היה יכול להבחין בכל חלום אם הוא אמת או שהוא מצד בלבול המזיקים. אך פרעה היה מסתפק בחלומותיו אם הם אמת, כי יתכן שהראו לו עתידות מן השמים, כי לב מלך ביד ה' (משלי כא. א), או שאין בהם ממש כי הם מצד המזיקים. לכן אמר ליוסף – "אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת", כי כוחך הוא מצד הקדושה, "אין נבון וחכם כמוך", לפתור חלומות ולבור את התבן מתוך הבר.

והנה הזמן גרמא שאנחנו קוראים בפרשה זו את שירת הים – ולכן נאמר כאן גרגיר נחמד מהגה"ק מהרש"ם מבערזאן ז"ע בפרשה זו. בפסוק (בשלח טו. א) "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר". פירש"י, מכאן לתחיית המתים מן התורה. ומקדים בזה להביא בשם הגה"ק בעל "חוות דעת" ז"ע לפרש הכתוב (האינו לב. מז) "כי לא דבר ריק הוא מכם כי הוא חייכם ובדבר הזה תארכו ימים על האדמה". דהנה בתורה יש מקומות הכתובים באותיות – שהם ששים רבוא אותיות שיש בתורה כמובא בקדמונים, ויש גם מקומות פנויים וריקים בתורה, כמו בין חומש לחומש ובין פרשה לפרשה, אבל באמת לא ריק הוא, כי גם שם מלאים אותיות נסתרים וגנוזים שאינם נראים לעין, וישנם נשמות מיישראל הראויות להתדבק באותיות התורה הכתובות, וישנם שאינם ראויות להתדבק באותיות אלו, ומכל מקום נמשכת חיותם מהמקומות הריקים שבתורה. ובה פירש ה"חוות דעת" מה שאמרו בירושלמי (פאה פ"א ה"א) "כי לא דבר ריק הוא מכם", ואם ריק הוא מכם הוא ריק, רצה לומר, כי אתם הגורמים להיות מקום ריק בתורה, מפני מיעוט זכותכם שאינכם ראוים להיות דבוקים אלא במקום הריק שבתורה, עיי"ש.

בזה מפרש מהרש"ם מבערזאן ז"ע את תחילת שירת הים, כי מי שמדבק את עצמו לצדיק אמת ולחכמי ישראל, לו יש זכות לשאוב את חיותו מאותיות התורה הכתובות, כי הוא דבוק ומקושר אל הצדיק ששואב את חיותו מאותם אותיות, ובכך גם הוא זוכה לזה. זהו הכוונה, "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה'", שמושה רבינו השפיע שירה לכולם על ידי שהיו בני ישראל מקושרים אליו, ובה השפיע שיהיה "תחיית המתים מן התורה", שגם אותם שעד עכשיו היו בבחינת מתים, כיון שהיו שואבים את חיותם מהמקומות הריקים שבתורה, עכשיו על ידי השפעת משה רבינו בשירתו, נתמלאו כולם חיות מהאותיות הכתובות בתורה בגילוי, עכ"ד הנפלאים.

(מוצ"ש שירה פרשת בשלח ט"ו שבט שנת תשמ"ט)